

יסודו של חג החנוכה

לאור שאלותיו של אלכסנדר מוקדון לחכמי ישראל

הרב יובל שרלו

מבוא

אחת האגדות המשמעותיות ביותר שלא זכו לעבור למרכז הלימוד, ואין היא מוכרת אף על פי שהיא ארוכה ובלטת מאוד, היא האגדה על מפגשו של אלכסנדר מוקדון עם זקני הנגב (בבלי, תמיד לא ע"ב). אין היא עוסקת בחנוכה באופן ישיר, כי אם בסיפור שאירע כמאה וחמישים שנה לפני כן – בימי אלכסנדר מוקדון – ועל כן נראה מוזר לעסוק באגדה זו בשעה שאנו באים ללמוד על חנוכה. אף על פי כן, אגדה זו מהווה את יסודו של חג החנוכה, ולו היה צריך לבחור ללמוד דבר אחד בלבד על המשמעות הרוחנית של חג החנוכה היה ראוי ללמוד דווקא אגדה זו, בשל העובדה שהיא עוסקת ביסוד ובשורש. אין היא מוגדרת במאורע מסויים ובניצחון או כבוד, כי אם עוסקת ביסודות הרוחניים המצויים במאבק שבין ההלניזם לתורת ישראל.

יש לזכור כי כשאנו אומרים "יוון" אין אנו מתכוונים ליוון הקלאסית. אין קשר ישיר בין אריסטו ואפלטון לבין יוון זו שאנו עוסקים בה בחנוכה. הראשונים שייכים לתרבות הפילוסופית של יוון, ואילו חנוכה הוא מפגשה של היהדות בהלניזם, המאוחר ליוון הקלאסית בשנים רבות. יסודו של ההלניזם הוא באלכסנדר מוקדון, שכבש את המזרח בחלק השלישי של המאה הרביעית לפני מניין הנוצרים, ובכך הביא למפגש תרבותי בין יוון הקלאסית ומוקדוניה לבין המזרח. מפגש זה הוא שהוליד את התרבות ההלניסטית, המהווה למעשה את שורשי תרבות המערב עד היום. המעיין בערך "הלניזם" באנציקלופדיות השונות ימצא למעשה כיצד מתאר הערך כמעט בכל פרטיו את דרך החיים והחשיבה בה התרבות המערבית חיה עד היום, כולל משמעויות מפגש של תרבות זו עם המזרח. על כן, הרלוונטיות של חג החנוכה אינה נעוצה בשחזור מעשה החשמונאים בהיסטוריה, כי אם בהעברת המסרים של מעשה זה אל ימינו אנו. יש צורך עמוק לברר את היחס בינינו ובין תרבות זו, שהרי אף אנחנו חיים במסגרתה של תרבות זו, ולמעשה מאמצים לא מעט מערכיה ומתרבות חייה. הביטוי "וחושך – זו גלות יוון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן" (בראשית רבה ב ד), נאמר דווקא בשל העובדה כי אכן קשה להבחין בין הטמא ובין הטהור במפגש עם יוון. גלות יוון מתייחדת בכך שאין היא גלות מארץ ישראל לחוצה לארץ, כי אם נעשית

במסגרת החיים בארץ ישראל, ובכך אנו למדים כי עיקרו של החושך מתרוחש גם כאשר יושב עם על אדמתו.

מהות חגיגת החנוכה אינה יכולה אפוא להינתק מהמשמעות של חג החנוכה לימינו. אין אנו מחפשים את הצד הארכיאולוגי שבאירוע, ואין מטרת החגים לקשור אותנו לעבר מצדו העצמי של קשר זה. מטרת החגים כולם היא להביא את העבר אל ההווה. למעשה חייב אדם לשאול את עצמו כאשר הוא מציין חג מסוים, במה משתנה מבטו על ההווה לאור העובדה שחג זה אירע. עיקר המבחן להטמעת יסוד החג נעוץ בשאלה, האם המודעות להתרחשות ההיסטורית אותה אנו מציינים מביאה גם לשינוי ההווה. לצורך עבודת ד' זו הוא חייב להעמיד את עצמו מול המציאות עם תודעת החג ובלעדיה, ועל ידי כך ידע להבחין מהי תרומתו הגדולה של החג למבט העצמי והעמוק על ההווה. לפיכך, לימוד אגדה זו מסייע בעדנו דווקא בחנוכה לעמוד על המטרה והמשמעות המרכזית של החג.

יסוד המחלוקת עם ההלניזם

מהו מוקד המחלוקת בין עם ישראל לבין התרבות ההלניסטית? הלוא דברים רבים שההלניזם המציא מהווים חלק מתפישת עולמנו, לא רק היום, כי אם גם בשנים עברו? אפילו חלק ממנהגי ליל הסדר לקוחים בוודאות ממנהג הסעודה היוונית, ואם כן אפוא – היכן הקו המבדיל בין האסור ובין המותר?

נראה כי התשובה לשאלה זו נעוצה במחלוקת בדבר מהו המוקד. היהדות שמה במוקד את הקב"ה ושאיפתנו היא לשכן את שמו במציאות. לעומת זאת, הבשורה של ההלניזם היא בהעמדת האדם במרכז. שני פסוקים מבחינים היטב בין שתי המגמות השונות: במגדל בבל אנו קוראים כי מגמת בוני המגדל הייתה "ונעשה לנו שם". זהו היסוד הרוחני של ההלניזם, העמדת האדם במרכז. לעומת זאת, מגמת היהדות היא "לשכן שמו שם", לאמור: אנו בונים את התשתית ומכשירים את הקרקע לחיבור שמיים וארץ, ולהשראת שכינתו של הקב"ה עלי אדמות. ביסודו, המאבק הוא טוטאלי, אך גם בהלניזם קיים יסוד של אמת. לכן המאבק בין היהדות להלניזם הוא כל כך מסובך. גם תורת ישראל מחשיבה את האדם, אך נקודת המוצא היא שקיומו של הקב"ה הוא הכל. אף על פי כן, קיומו של הקב"ה איננו מבטל את ערך האדם. להפך – בתורתנו נאמר כי בריאת האדם נעשתה "בצלמו ובדמותו" של הקב"ה. תורת ישראל מחשיבה את האדם ואת גדלותו, העניקה לחייו מעמד – על בהלכה, הסמיכה את חכמי התורה שבעל פה לעצב את תורת ה', ולעיתים אף "לנצח" את ריבונו של עולם. ברם, לעולם עומד מעל האדם ריבונו של עולם ובוראו, ואילו בהלניזם האדם הוא יצור העל, שהוא אף בורא את אלוהיו שלו.

הבדל מהותי זה אינו נותר בתחום התיאולוגיה בלבד, כי אם הוא מחלחל לכל צורות החיים והתרבות. העמדת האדם כיצור העל משפיעה על המוסר והאתיקה, על תרבות החיים, על מדדי הצלחת האדם, על היחס לעושר ולגבורה, על הקדשת החיים – ובעיקר, על השיפוט הסופי של מימוש כישורי האדם בחייו עלי אדמות.

במדרש מכונה יוון כחושך, משום שהחשיכה את עיניהם של ישראל. באופן פרדוקסאלי, אם יש דבר שהוא מנוגד לחלוטין אין הוא מחשיך דבר, כיוון שההבדל בין הקודש ובין החול בולט מאוד. לעומת זאת, דווקא כשיש נקודות חפיפה, כמו בין תורת ישראל לבין תרבות ההלניזם, גוברת סכנת החושך, שכן קשה מאוד להבחין בין הטמא ובין הטהור. על כן, פעולה עמוקה וממושכת נדרשת כדי להבחין בהבחנות הללו, וחג החנוכה נועד לבירור עמוק זה.

על המפגש שבין אלכסנדר מוקדון לחכמי ישראל

המדרש בו אנו עוסקים מספר על מפגש שבין אלכסנדר מוקדון לבין חכמי ישראל. סיפור זה איננו מחשיך את דמותו של אלכסנדר מוקדון. פעמים רבות אנו מוצאים כי בשעה שמספרים על אויב ומתנגד, מרחיב המספר בהשחרת דמותו, עד כדי שלא למצוא בו נקודת זכות. ניתן לראות זאת במדרשי ספר בראשית על עשו או על לבן. ברם, יחסם של חכמי ישראל לאלכסנדר מוקדון שונה היה. בדרך כלל חכמים לא החשיכו את דמותו של אלכסנדר. הם ראו בו 'כובש נאור', וידעו להעריך את סקרנותו, הגינותו הבסיסית (במושגי העולם דאז) והסובלנות הדתית שגילה. גם בסיפורנו מופיע אלכסנדר כסקרן, כמי שמודה בטעותו, כמי שראוי אף לעיתים להתווכח עם חכמי ישראל ואולי אף לצאת כשידו על העליונה בנושאים מסוימים. על כן, סיפור זה הוא חשוב מאוד לדידנו היום, שכן הוא עוסק במקום בו יש מגע ודיאלוג עם התרבות ההלניסטית ולא בשני עברי תהום מובחנים האחד מהשני באופן מוחלט. דווקא משום כך בולטות שתי המגמות – זו ההלניסטית וזו הישראלית.

חז"ל ייחסו לעלייתו של אלכסנדר מוקדון חשיבות מרובה. מבחינה היסטורית ישנם תאריכים רבים: אנו מונים ליציאת מצרים, לבריאת העולם וכדו'. ברם, אחד התאריכים שהיוו את התאריך השימושי והרשמי במשך שנים רבות הוא התאריך הקרוי "מניין לשטרות". תאריך זה נקבע על פי כיבוש המזרח בידי אלכסנדר מוקדון – שנת הכיבוש היא שנה אחת לשטרות (יש מחלוקת איזו שנה היא בדיוק, אך אין מחלוקת שהאירוע אליו מונים הוא כיבוש אלכסנדר). חשיבות מרובה זו נראית מוצדקת גם כיום, לאחר אלפי שנים מאז. המפגש האוהד שבין המזרח למערב יצר את התרבות המערבית.

המאבק כנגד תרבות יוון איננו כנגד יוון העתיקה, של אפלטון ואריסטו. בין משנתם של אלו לבין דברי גדולי ישראל ישנה חפיפה מרובה, וחכמי ישראל ציטטו אותה, התעמתו איתה, אימצו חלקים ממנה וגיירו' חלקים אחרים. כשאנו מדברים על "יוון" במונחי חז"ל אנו עוסקים בהלניזם.

הסיפור הזה הוא סיפור אגדתי, שחלקים ממנו דומים בצורה מדהימה לספורי ר' נחמן מברסלב, סיפור ארוך ולא מוכר הנותן תמונה חשובה לגבי חנוכה.

האגדה¹

עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב.
 אמר להן: מן השמים לארץ רחוק, או ממזרח למערב?
 אמרו לו: ממזרח למערב. תדע, שהרי חמה במזרח – הכל מסתכלין בה, חמה במערב – הכל מסתכלין בה, חמה באמצע רקיע – אין הכל מסתכלין בה.
 וחכמים אומרים: זה וזה כאחד שוין, שנאמר: "כגבוה שמים על הארץ", "כרחוק מזרח ממערב". ואם אחד מהם מרובה נכתוב שניהם לפי המרובה שבהם.
 ואלא חמה באמצע רקיע מדוע אין הכל מסתכלין בה? משום שאין היא מכוסה כלל ואורה חזק ביותר.

אמר להן: שמים נבראו תחלה, או הארץ?

אמרו לו: שמים נבראו תחלה, שנאמר: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ".

אמר להן: אור נברא תחלה, או חשך?

אמרו לו: דבר זה אין לו פותרין.

(ויאמרו לו: חשך נברא תחילה, שנאמר: "והארץ היתה תהו ובהו וחשך", ואחר כך נאמר: "ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור"? כסבורים היו, שמא יבא לשאול: מה למעלה, ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור. אם כך גם על השמים לא יאמרו שנבראו תחילה? אלא שמלכתחילה חשבו ששאל על הפסוקים. כיוון שראו שחוזר ושואל, אמרו דבר זה אין לו פותרין, שלא יבוא לשאול מה למעלה וכו').

אמר להם: מי הוא חכם? אמרו לו: איזהו חכם הרואה את הנולד.

אמר להם: מי הוא גיבור? אמרו לו: איזהו גיבור הכובש את יצרו.

אמר להם: מי הוא עשיר? אמרו לו: איזהו עשיר השמח בחלקו.

אמר להם: ומה יעשה אדם ויחיה? אמרו לו: ימית עצמו.

אמר להם: ומה יעשה אדם וימות? אמרו לו: יחיה את עצמו.

אמר להם: מה יעשה אדם ויתקבל על הבריות? אמרו לו: ישנא מלכות ושלטון. אמר להם:

שלי טוב משלכם – יאהב מלכות ושלטון ויעשה טובה עם בני אדם.

אמר להם: בים יפה לדור, או ביבשה יפה לדור? אמרו לו: ביבשה יפה לדור, שהרי כל יורדי הים אין דעתם מתישבת עד שעולים ליבשה.

אמר להם: מי מכם חכם יותר? אמרו לו: כולנו שוים כאחד, שכל דבר שאמרת לנו פתרנו לך

כאחד. אמר להם: מה אתם מתריסים כנגדי? (מדוע אינכם יראים ממני, הרי יודעים אתם

שאנחנו הרבים ואתם המעטים – רש"י) אמרו לו: השטן נצח (הרי יודע אתה שהשטן מבלבל בני האדם, לכן אל תתמה שאנחנו חושבים כך – רש"י). אמר להם: אני הוויגכם בגזרת מלך.

אמרו לו: השלטון ביד המלך ולא נאה שקר למלך (הבטיחום שלא יעשה עימם רעה – רש"י). מיד הלבישם בגדי ארגמן ונתן רביד זהב על צוארם.

אמר להן: רוצה אני לילך למדינת אפריקי. אמרו לו: אי אתה יכול לילך לשם, שמפסיקים

הרי חשך. אמר להם: שלא אלך אי אפשר, ואיני שואל מכם אלא מה אעשה. אמרו לו: טול חמורים לוביים שמהלכים באפלה והבא פקעות של חבלים וקשור מצד זה, ובחזרתך תהא

1. בבלי, תמיד לא ע"ב – לב ע"ב, בתרגום חופשי.

מחזיק בהם ותבא למקומך. עשה כך והלך. הגיע למדינה שכולה נשים. בקש לעשות עמהן מלחמה. אמרו לו: אם תהרוג אותנו יאמרו: נשים הרג, ואם נהרוג אותך יאמרו: מלך שהרגוהו נשים. אמר להן: הביאו לי לחם. הוציאו לו לחם של זהב על שלחן של זהב. אמר להן: וכי אוכלין אנשים זהב? אמרו לו: אם לחם היית מבקש, לא היה לך לחם במקומך שעמדת ובאת לכאן?

כשיצא משם כתב על שער המדינה: אני אלכסנדרוס מוקדון שוטה הייתי עד שבאתי למדינת אפריקי של נשים ולמדתי עצה מנשים.

בחזרתו ישב אלכסנדרוס על מעיין אחד ואכל לחם. היו בידו דגים מלוחים. שטפם במים ונפל בהם ריח טוב. אמר: משמע, מעיין זה מגן עדן בא. נטל מאותם המים ורחץ פניו. עלה עם המעיין עד שהגיע לפתחו של גן עדן. הגביה קולו: פתחו לי השער! אמרו לו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". אמר להם: אף אני מלך אני, חשוב אני, תנו לי דבר. נתנו לו גלגלת אחת.

כשחזר למקומו שקל כנגדה כל כסף וזהב שבידו, ולא הכריעו. אמר להם לחכמים: מה זו? אמרו לו: גלגל עינו של בשר ודם הוא שאינו שבע (שכל כסף וזהב היא מושכת אליה – רש"י). אמר להם: ומנין שכך הוא? אמרו לו: טול קומץ עפר וכסהו מיד (כך שלא תוכל לראות ואז תשבע ולא יוכל שום דבר לימשך אליה – רש"י) דכתיב: "שאלו ואבדה [קרי אבדו] לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה" (משלי כז, כ). עשה כך ומיד הכריע.

עיון באגדה

כפי שאנו רואים, סיפור זה הוא דו שיח בין אלכסנדר לבין חכמי ישראל. השאלות אינן שאלות אינפורמטיביות בלבד, אלא הן מייצגות היטב את עמדתו של אלכסנדר. הן מלמדות מה מטריד אותו (שאלות פילוסופיות, אתיות, מדעיות), מהן נקודות המוצא שלו (מדידת ההצלחה, העושר והכבוד), מה הוא מבקש לייצג כעולם ההשגים (כיבוש אפריקי), עד כמה הוא באמת פתוח (השתכנועות מדברי הנשים והוכחת חכמתן) וכדו'.

השאלות כולן מייצגות פנים שונות של אלכסנדר מוקדון. הוא פותח בשאלות הפילוסופיות, בדבר מבנה העולם, גודלו, ומיד הוא מבקש להגיע אל שאלת הבריאה. לאחר מכן הוא דן במעמד החוכמה וביכולתה לענות על השאלות – מה לפנינו ומה לאחור, אל מול התפיסה שלנו ששם נמצא האלוקים. ההמשך הוא בתרבות החיים – איזהו חכם? איזהו גיבור? איזהו עשיר? נראה שהתשובות שאלכסנדר ציפה להן שונות לחלוטין מאלו שקיבל מחכמי ישראל. הוא לא ראה את השמח בחלקו כעשיר ואת הכובש את יצרו כגיבור, ובעצם השאלות הוא מבטא תרבות חיים אחרת, ומדד אחר לפיו מעריכים את עוצמתו ואת גודלו של אדם ושל מנהיג. אלכסנדר ממשיך בשאלות החברתיות: מיהו המוערך על ידי החברה, כיצד יזכה אדם להתחבב על הבריות, מהו מקומו של השלטון במערכת פעולותיו של אדם. נראה כי השאלה בדבר יתרון העמידה בים או ביבשה מדברת על הייעוד – הים מבטא את ההפלגה למרחקים ואת הכיבוש של עולמות חדשים, שהוא חלק בלתי נפרד מההלניזם.

לעומת זאת היבשה מבטאת את הקביעות ואת היציבות, ולא לחינם חכמי ישראל אמרו כי היבשה עדיפה. בכל אלה מגלה אלכסנדר מוקדון מהי תפישת עולמו, ומנגד עונים חז"ל דרך התשובות את העולם הרוחני של תורת ישראל וחכמיה.

הסיפור עובר גם למישורים המוסריים, ובחינת גבולותיו של הכוח ושל המוסר. בשעת טטוען אלכסנדר כלפי חכמי ישראל שהוא יכול להרוג את כולם, הם טוענים מולו את טענת הנגד – את הכוח והעוצמה המעשית אין הם יכולים ליטול ממנו, אך פעולה זו תהיה פעולה בלתי מוסרית. גבולות הכוח הם גם יסוד הסיפור של אלכסנדר מוקדון בשעה שהוא נפגש במחוז המאוכלס כולו בנשים. הנשים המציגות בפניו את העובדה העירומה והמכאיבה מבחינתו, המלמדת שגם אם ינצח וגם אם יפסיד יהיה הדבר כישלון ולא הצלחה, מלמדות אותו פרק משמעותי בגבילות הכוח, ביתרון החכמה, בחוסר היכולת להסתיר את העולם ממנו הוא בא, את מעמדה של הנשיות מול הגבריות ההלניסטית ועוד ועוד.

דרך העימות כולו הולכת ומצטיירת אלטרנטיבה רוחנית-תרבותית המיוצגת על ידי חכמי ישראל. הסיפור מבטא היטב את עמדתם של גדולי ישראל ביחס לנושאים אותם מעלה אלכסנדר: מה נחשב כהצלחה בעם ישראל, מהי חוכמה ומהי אמונה, מהו היעד שאנו מבקשים להשיג, גבולות הפילוסופיה והכוח, ייעודו של האדם. כל אלה אינם מוצגים מנקודת מבט של חולשה. העובדה כי מדובר בדו שיח ובשאלות ובתשובות מלמדת כי מבחינה ספרותית בחרו חז"ל להעמיד שתי תפישות זו מול זו, ודרך הסיפור לנסח את יסודה של תרבות ישראל.

בסופו של הסיפור מצוי אף חלק שיפוטי: גן העדן הוא המקום בו אין מדובר לא בעמדת חכמי ישראל ולא בעמדתו של אלכסנדר, כי אם ב"סוף הדבר" ובהכרעת שמיים ביחס לדמותו של אלכסנדר. סיפור גן העדן מבליט שתי נקודות מובהקות: ראשונה בהן היא העובדה שאין הוא נכנס לגן העדן. בסופו של דבר שיערי גן העדן נפתחים בפני הצדיקים ולא בפני המלכים, "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". מנגד מודגשת העובדה שאין הוא מושלך משערי גן העדן ללא שניתן לו דבר מה. הגולגולת היא שיעור שניתן לו מגן העדן, ממנה הוא לומד את היחס האמיתי של הדברים.

מה מקפלים חז"ל בדו שיח שבין החכמים להלניזם? כאמור, אלכסנדר ולא אנטיוכוס הוא המבטא את יסוד המאבק בהלניזם. אמנם כן, אנו מציינים את המאבק ביוונים דרך אנטיוכוס, כדרכם של מועדים, המציינים את נקודת השפל העיקרית בה באה לידי ביטוי ההתדרדרות ההלניסטית (כשם שאנו מציינים את תשעה באב כיום החורבן אף על פי שבמהותו החל החורבן הרבה לפני תשעה באב). אנטיוכוס הוא אויב ואילו אלכסנדר הוא יריב, ולעולם העימות עם היריב הוא פנימי יותר ועמוק יותר מאשר זה שעם האויב. אלכסנדר מוקדון הוא ההלניזם, הוא מתעניין, הוא הגון, הוא הבעיה האמיתית, השאלות שלו מחייבות התייחסות.

קביעת חג החנוכה איננה רק על הניצחון כנגד אנטיוכוס, שאם לא כן היו לנו כחמישים חגים כאלו, כיוון שהיו ניצחונות רבים המופיעים במגילת תענית. קיימות שתי סיבות מדוע חנוכה ופורים נשארו גם לאחר ימי בית שני. הראשונה שבהן נובעת מהעובדה שחגים אלו כוללים בתוכם מצוות מעשיות. על אף העובדה שיסוד האמונה הוא עניין פנימי ונפשי, אין

דבר השורד במציאות בלי שיש לו ביטוי חיצוני ומעשי. ניתן לראות עניין זה בהעלמו של ראש החודש כיום חג – אף על פי שאנו למדים מהתנ"ך כי ביום זה לא היה מסחר, והיו עולים אל הנביא כדי לדרוש בה' ביום זה, הוא נעלם מאופק חיינו כיום כזה גם בשל העובדה שאין בו הלכות מעשיות. מה שאין לו ריטואל מעשי הולך ומתנדף. זהו תנאי הכרחי.

ברם, קיימת סיבה שניה עמוקה יותר – מהות החנוכה היא קביעת יחסנו עם התרבות ההלניסטית כמאבק הנמשך עד ימינו. כאמור לעיל, אנטיוכוס הוא נקודת שפל תחתונה של מאבק עמוק בהרבה, המתחולל למעשה מיום עלייתו של אלכסנדר מוקדון ועד ימינו אנו. בשל כך, חג זה הינו חג משמעותי לדורות, ואף שחרב הבית ומזר מעט לחגוג ניצחון על טיהור המקדש לאחר חורבנו, הוא חג שיש לו משמעויות רבות, עד ימינו אנו.

ניתן להכתיר את יסודו של הסיפור בסימו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". הבשורה של חג החנוכה מלמדת על הצדיקות כיסוד הייעוד וההצלחה בחיים. בזה מתמצה המאבק שבין טיב ההצלחה והייעוד ההלניסטי לבין זה הישראלי המקורי. זהו גם המסר העיקרי של חג החנוכה – יותר מאשר חג לאומי יש בו יסוד תרבותי עמוק. עצם האמונה בקיומו של נס מלמדת על האמונה העמוקה בהיות ריבונו של עולם מלך העולם וגואלו, והניצחון הצבאי על היוונים קשור למקדש – לא מדינה הלניסטית ביקשנו להקים בימי החשמונאים, ואף אין אנו מבקשים להקים אותה כעת. שאיפתנו במדינת ישראל היא לבנות מדינה המבטאת את עולמם התרבותי של חכמים כפי שבא לידי ביטוי בסיפור זה, ואנו מחדדים יסוד זה בכל שנה בחג החנוכה.

יפייפותו של יפת תיקבע באהלי שם (יומא י
 ע"א)... אותם הקניינים שהם טובים לשמש את
 האור האמיתי של התורה, שנלקחו מאוצר
 הפגישה היוונית, מאותן הריעות דקריבין לאורחא
 דמהימנותא (זוהר, שמות רלז, א), שנצרפו
 ונטהרו באש דת של תורת אמת להסיר מהן כל
 סיגיהן ובדיליהן, זאת היא טובה עליונה, שמאת
 ה' הייתה זאת להכין הכל להשיב באחרית, על זה
 ראו לקבוע הלל. והודאה היא על ההצלה הזמנית.
 (הרא"ה קוק, 'עין איה', שבת פרק שני, אות יג)

הרמב"ם ז"ל הברדל הברדל תהומית שאין למעלה הימנה, בעצם המהות של התורה כלפי חכמת יוון, אחרי אשר קבע שלוש יסודות עיקריים ששום מעיין בספר 'המורה' לא יוכל לזוז מהם, והם: האחד, שהנבואה היא למעלה מכל המושג של השכל האנושי כולו, ומה שלא יושג כלל בשכל האנושי הרי הוא נודע בבירור על ידי הנבואה, שהיא דבר ה'. השני, הוא יסוד חידוש העולם, שבזה עקר את כל המבט האילי היווני על כל ההווה כולה, והשיב לנו את ארחות הקודש של התורה שהוא התוכן של המבט היהדותי המקורי על כל ההווה, והוא ההיפוך הנמור מהמבט היווני האחוז בקדמות העולם... ההבדל בין המושג של הקדמות וחזיון העולם האילי, לחזיון העולם הישראלי שה' אחד הוא יוצר כל, הוא הברדל כל כך נשמת, עד שאין בו אפילו צד אחד או נקודה אחת ממשית שאנחנו יכולים לומר עליהם באמת שהם דומים זה לזה. והיסוד השלישי, הוא יסוד ההשגחה הפרטית במין האדם ובכל פרטיו ומעשיו, שהוא ההיפך הגמור מכל צביון ההכרה של חכמת יוון, אשר אמרה כמאמר הפושעים מעולם 'עזב ה' את הארץ'. כל זה הוא הברדל נורא, וההפכיות המתבלטת על ידי שלשת היסודות הללו שקבעם רבינו הגדול בחכמתו ובקדושתו הגדולה להיות חיץ נצח בין הקודש ובין החול, בין חכמת יוון האנושית ובין חכמת ישראל האלוקית, היא הפכיות מוחלטת, שאפילו אם נמצא אי אלו פרטים של דמיון בסגנוני הרברים בין שני אלה, סוף כל סוף קיים ועומד בעינו הדבר, ולא קרב זה אל זה, ולעד יאמר בזה, במובן הרוחני והחכמתי כמו במובן הגזעי והטיפוסי, הלאומי והמסורתי, 'הן עם לברד ישכון ובגויים לא יתחשב!'

(הראי"ה קוק, 'מאמרי הראי"ה', ח"ב עמ' 107, בקיצורים)

שער ה:

דרשות חנוכה

ליישוב קושיית הספר קדושת לוי (לר' לוי יצחק מברדיצ'ב) על מה שתקנו חז"ל בחנוכה ופורים לעשות זיכרון על הנסים אשר נעשו בהם, ולמה לא תקנו גם כן לעשות זיכרון לנס גדעון וסיסרא וכדומה? והעניין בזה, כי אם החסד העליון מתעורר בלי שום אתערותא דלתתא, הנה החסד הזה איננו רק לשעתא, כי די בזה שעושה עמו עתה חסד. אבל אם בני ישראל מתעוררים למטה וראויים מצד מעשיהם, כמו שהיה בשעת הנס דחנוכה וכן בימי הפורים, הוסיף תת כוח אשר גם בזמן הזה יהיה כן, כמו שכתוב 'עשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'. שיהיה כוח בחסד העליון אשר התעורר אז בימים ההם, יהיה גם כן בזמן הזה, לעשות עמנו נסים גם בזמן הזה, אמן.

(האדמו"ר רבי שלמה מרדומסק, 'תפארת שלמה', זאת חנוכה)

א. פסיקתא רבתי ב. רבנו בחיי ג. רבי עזריה פיגו ד. רבי יהודה אריה ממודנא
ה. רבי יהונתן אייבשיץ ו. רבי שמעון סופר ז. הרב יצחק ניסנבויס ח. החפץ חיים
ט. רבי ישראל חיים דייכעס מלידס י. הרב יחיאל יעקב ויינברג, בעל 'שרידי אש'
יא. האדמו"ר מפיאסעצנא יב. רבי ישראל שפירא, הרבי מבלוז'וב יג. הרב עמיאל
יד. הרבי מלובביץ' טו. הרב זלמן נתן קיסעלגאף, סגן הרב הראשי למוסקבה טז.
תאודור (בנימין זאב) הרצל יז. פרופ' יוסף קלוזנר

